

ГЕРОЙ З ПЕРОМ В РУКАХ: КАЗУС ЛІТЕРАТУРНОЇ ТЕОРІЇ

У статті здійснюється обґрунтування терміну «письмо про Себе фікційного суб'єкта» як такого, що дозволяє вказати на особливості художнього твору, простір якого визначено роботою письма героя. Дослідження представляє літературознавчий, лінгвістичний та філософський коди запропонованого поняття. «Письмо про Себе» в українській мові не є калькою конкретної формули французького літературознавства, його синтагматика розглядається з урахуванням лінгвістичного коду французької та української мов і на перетині семантичних полів різних варіантів термінів на позначення особистісного письма.

Ключові слова: *письмо про Себе, фікційний суб'єкт, автобіографія, французький роман.*

У вітчизняному літературознавстві останніх років відчувається помітний інтерес до проблематики особистісного письма. Ірина Малішевська у дисертації «Трансформація жанру біографії/автобіографії у прозі Ф. Мале-Жоріс» (2012) наводить переконливу інформацію про витoki, становлення та критику жанру автобіографії. Розглядаючи строкатість формул в сучасному західному літературознавстві на позначення предмету автобіографії, українська дослідниця схвалює поняття «*écriture du moi / de soi*» (якому відповідає «письмо про Себе») як таке, що «об'єднує автобіографічну групу жанрів під спільною назвою» [5, С.37]. Якщо з письмом про Себе реальної людини в термінологічному аспекті сформувалась певна чіткість, то навколо письма героя художнього твору у вітчизняному літературознавстві спостерігається ситуація невизначеності та номінативної складності. Герой з пером в руках, що активно заявив про свої права в художньому просторі роману епохи Просвітництва, та з тих пір не зникав з авансцени світової літератури, не має власного термінологічного утвердження, на яке з огляду на довгу та плідну історію свого існування, як мінімум, заслуговує. Ситуація, що склалась в літературній теорії навколо текстів, художній простір яких визначено роботою письма фікційного суб'єкта, підкреслює дихотомію історії та теорії літератури.

Поняття «письмо про Себе фікційного суб'єкта» найкраще у порівнянні з іншими варіантами термінів, співвіднесених з ним, передає зосереджену дослідницької уваги на процесуальності письма. Сучасний авторитетний

французький філософ Вінсент Декомб стверджує, що на початку XXI століття актуалізується потреба переобліку проблеми суб'єкта, що стала спільним знаменником різноманітності філософської думки XX ст. Декомб принципово розгортає думку з тих точок філософських систем минулого, в яких коріниться ідея того, що «кожна людина стає актуальною, перетворюючись в суб'єкта або виявляючи в собі суб'єктивність, раніше незнану» [3, С. 7]. На думку філософа, важливо пам'ятати, що поняття суб'єкта трактується саме через термін «усвідомлення себе» (так пояснюється це поняття у словнику Літтре). Зупиняючись на понятті «суб'єкт» в формулі «письмо про Себе фікційного суб'єкта», дослідження тим самим окреслює свій тематичний горизонт, на який має вивести проблема письма – шлях самопізнання.

Поняття «письмо про Себе фікційного суб'єкта» має семантичний збіг з рядом термінів, що використовуються на позначення різновиду роману, в якому представлено оповідь від «Я» героя про своє життя. «Фікційна автобіографія», «персональний (особистісний) роман» (*le roman personnel*), «автобіографічний роман» є найбільш близькими до цього поняття. Мінімальне розрізнення між названими формулами дозволяє чіткіше проявити доцільність використання поняття «письмо про Себе фікційного суб'єкта» для дослідження процесуальності письма героя роману.

Порівняння термінів «письмо про Себе фікційного суб'єкта» та «фікційна автобіографія» виводить на поверхню мінімальну, але дуже істотну різницю в їхніх семантичних полях. Другий термін позначає вужче коло текстів, ніж перше, адже вносить обмеження жанрового характеру. І хоча різні модуси особистісного письма часто поєднують під фігурною дужкою автобіографічності, подібна асиміляція не є конструктивним кроком у дослідженні функціонального значення письма героя у формуванні художнього простору роману та процесі самопізнання суб'єкта. Гюсдорф з Леженом поклали початок аналітичному розмежуванню щоденника та автобіографії, з якого розгорнулись детальні інтерпретації моделей особистісного письма. Тож поняття «фікційна автобіографія» може бути використаним в розмові про виключно такі тексти, в яких наявні маркери автобіографії, і відсутні ознаки інших модусів письма про Себе. Так, не можна погодитися із визначенням романів «Домінік» Фромантена чи «Адольф» Констана як прикладів «фікційних автобіографій» [11], оскільки в першому випадку історію життя Домініка вкладає в письмо інший суб'єкт (відсутня автодієгетична оповідь), а в другому – має місце листування героїв, укладене сторонньою особою в єдиний текст. «Фікційна автобіографія» та «автобіографічний роман» позначають один корпус текстів. Класичними прикладами «автобіографічного роману», як правило, називають «Рене» Шатобріана, «Домінік» Фромантена,

« У пошуках втраченого часу» Пруста. Недоліки названого терміну пояснюються нехтуванням у його формулі нарративним модусом історії про *Себе*, при якому частинка «графо» формули «авто-біо-графія» втрачає свою значимість.

Термін «персональний роман» видається більш вдалим на шляху інтерпретації поетичної системи французьких романів, формою оповіді яких є письмо про *Себе* героя-оповідача, хоча і не долає описану колізію. Акцент, здійснений в цій формулі на індивідуальне начало, виводить на перший план дослідження особливості нарративної організації, дозволяє проблематизувати відношення між «Я»-героєм та «Я»-оповідачем. Разом з тим поняття «персональний роман» є калькою з французької «le roman personnel» і не використовується у вітчизняному літературознавстві як таке, що не передає свого наповнення лексичною системою української мови. Окрім того, ця формула не дозволяє наголосити роботу письма, що прагне стати головним об'єктом аналізу.

З легкої руки Ф. Лежена ввійшли в обіг та широко використовуються також поняття «его-тексти», до яких зараховують щоденники, біографії, мемуари, записні книжки, і знову ж таки автобіографію. І хоча сам автор «Автобіографічного пакту» залишав за межами критерію автобіографічності листи та записні книжки, керуючись поміж іншим настановою на публікацію (публічність), мало хто слідує цьому розрізненню. Рене Ріуль, який входить до Асоціації захисту автобіографії і автобіографічної спадщини (АРА), наголошує несумісність автобіографії та роману [14]. Тому в статтях, представлених на сайті Асоціації, не знайти аналізу письма про *Себе* фікційного суб'єкта.

Побутує також термін «автодокументальний текст», який редукують до «автотекст». Запропонований А. Урбаном (на початку 70-тих років ХХ ст.) термін «автодокументальна проза» наголошував достовірність (нефікційність) тексту [9]. Л. Гінзбург спроектувала цю формулу на типологію жанрів, використавши термін «автодокументальні жанри» [4]. Настанова на достовірність проходить крізь семантичне поле усіх цих формул як визначальне начало, що диктує умови інтерпретації. Головною фігурою в дослідженнях, що використовують ці терміни як опорні поняття, виступає письмо реальної людини.

Письмо про *Себе* (*йcriture du Moi*) у французькому літературознавстві виступає як назва гібридного жанру[13], що включає різні форми приватного письма.

Поруч з «*йcriture du Moi*» використовуються також формула «*йcriture de soi*»[12]. Перш, ніж зарахувати варіативність назв приватного, особистісного письма в французькій мові до словника неперекладностей, доцільною

виявляється експлікація семантичного розрізнення існуючих формул. Точкою перетину семантичних кіл цих дефініцій виступає письмо від першої особи («Я» - письмо). Лінгвістичний код вказує на розрізнення двох «Я» (*moi* та *je*), що при перекладі на українську та російську втрачається. Ще Стендаль в «Житті Анрі Брюлара» наголошував те сум'яття, що виникає в накопиченні та плутанині усіх «Я» людини, яка береться писати про себе: «мене завжди лякала жаклива проблема – уникнути множини «Я»[8, С.8]. У французькій мові *Je* як придієслівний займенник вказує на особу, яка здійснює дію. Зберегти цю конотацію в аналізі роботи письма фікційного суб'єкта виявляється неможливим, оскільки передбачає звуження динамічного «Я», що має місце у просторі письма, виключно до того, що стосується письма як дії, а також утвердження знання, що суб'єкт дії відомий. Усі відомості, які читач отримує про героя, що пише, містяться у роботі письма, але з метою дослідження функціонального значення цієї практики та естетичної роботи в процесі самоідентичності варто розглядати образ героя у різних іпостасях та часових пластах (до письма, у процесі, гіпотетичні зміни тощо). Тож письмо не може зводитися лише до дії, а «Я», що формується та виражається ним, виходить за межі статусу придієслівного займенника.

П. Рікер підсумовуючи свої дослідження поняття суб'єкта в праці «Сам як інший» приділив особливу увагу філософському потрактуванню лінгвістичного казусу французької мови, пов'язаного з доцільним використанням різних форм «Я». Критика П. Рікера картезіанського та кантіанського *Cogito* як основоположної інстанції істинного, застосовувалася ним до суб'єкта мислячого (або трансцендентного), поступово поширилася на примат першої граматичної особи та психологічне «Я» в рефлексивній операції [6, С.72-73]. Цілком правомірно П. Рікер ставить питання про те, що «Я», яке виринає в розповіді як головний суб'єкт, насправді є перевдягненим «він».

Дефініція «письмо від Я» передбачає встановлення межі у наративному аспекті художніх творів, що обираються об'єктом дослідження. Однією з вихідних позицій аналізу письма героя у французькому романі виступає ідея того, що наративний візерунок письма про *Себе* не може автоматично зводитись до оповіді від першої особи однини, а вимагає пояснення на основі координат художнього тексту. Звичайно, згадка у романі про факт письма героя-оповідача (може різнитися від простого «Я пишу»), що організовує художній простір твору, є маркером визначення його як письма про *Себе* фікційного суб'єкта. Детального дослідження вимагає відношення виписаної історії до суб'єкта письма, місце ролі *homo scribens* в галереї образів ідентичності героя як антропологічного дзеркала. Вибір поняття «письмо про *Себе*» як головного робочого інструменту формує горизонт дослідження візерунків

особистісного письма, представленого історією французького роману. Письмо від «Я» зовсім не обов'язково мусить бути константою художнього простору. «Я»-наратор, який виступає в ролі суб'єкта письма є головною фігурою, а тому, історія, що виходить з-під його пера може в наративному плані організовуватись у різний спосіб, але вона неодмінно буде промовляти про «Я» героя, який пише.

У французькому літературознавстві можна помітити паралельне вживання формул «*écriture du moi / écriture de soi*». Граматична дозволеність, на користь якої свідчить перехід з одного виразу та інший, не припустима в дослідженні, що має на меті пояснити функціональне значення письма в конструюванні ідентичності фікційного суб'єкта.

Осторонь дискурсивного поля, прогнозованого вихідними ідеями дослідження практики письма фікційного суб'єкта залишається поняття «*écriture de soi-même*». Справа у тому, що образи суб'єктивності, які мають місце в роботі письма, підкреслюють неможливість проектування на простір художнього твору категорії *ткте*, навіть з урахуванням двозначності розуміння та змішування семантики різного потрактування ідентичності, про що детально пише Рікер в «Сам як інший» та в «Інтелектуальній автобіографії». Ідентичність як еквівалент латинського *idem* – тобто ідентичність-самототожність – не сумісна з виміром письма про *Себе*, яке комплексом вказівок на різних текстуальних рівнях вказує на динаміку «Я». *Номо scribens* як ідентичність, що з'являється в роботі письма, не тотожна «Я» героя до початку цієї естетичної роботи. Більше того, як засвідчують французькі романи, модусом оповіді яких виступає письмо фікційного суб'єкта, роботу письма герой починає з метою змінити вектор свого існування, що ще раз підкреслює нелогічність використання «*soi-*» у дослідженні особистісного письма. Ідентичність як еквівалент латинському *ipse*, тобто ідентичність-самість, як показує П. Рікер, характеризує суб'єкта, спроможного визначити себе як автора слів і дій, він є не субстанціональним і не незрушним, а проте відповідальним за сказане ним і зроблене [6, С.74]. У цьому розумінні «*ткте*» більше відповідає характеристикам динамічного образу суб'єктивності героя в просторі письма, оскільки зізнається фікційний суб'єкт чи ховається за масками – робота письма виступає слідом його попередніх діянь (у прямій чи метафоричній формі). Іншими словами, писати апріорі означає відповідати за скоєне, що знаходить вираження у просторі письма у той чи інший спосіб. Інша справа, що категорія автора не може беззастережно використовуватися для пояснення статусу героя в роботі письма, особливо для дослідження відношення між суб'єктом та письмом. Питання «хто пише» є настільки складним, що не може бути зведене до банальної відповіді: оскільки герой продукує

роботу письма, то він автор написаного. Гюсдорф виніс це питання в назву четвертої частини розділу про письмо праці «Авто-біо-графія» (принципово, що дослідження автобіографії він розпочав саме аналізом частинки «графія»). Пояснення відмови від поняття «*soi-mme*» також покликане вказати на неконвергентність робочого поняття «письмо про Себе» та «автобіографії», в формулі якої еквівалентом частинки «*autos*» виступає «*soi-mme*».

Корисними для пояснення інтенцій, що імпліцитно присутні в понятті «письмо про Себе», є експліковані П. Рікером у душі лінгвістичної філософії відмінності між «Я» (*soi*) і «Я» (*moi*), представлені на початку праці «Сам як інший». У французькій мові термін *sam* (*soi*) відразу був визначений як зворотний займенник. В українській мові йому відповідає займенник *себе*. Зворотність цього займенника, як відомо, полягає у тому, що дія, яку виконує суб'єкт, спрямована на нього. У фразі «письмо про Себе» лінгвістичний код несе повідомлення про те, що письмо, представлене в романі, спрямоване на пояснення «Я» героя, що пише. Зворотність, на думку П. Рікера, доцільно зблизити з терміном *себе* (*se*), віднесеним до дієслів неозначеної форми [7, С.7], чому в українській мові відповідає суфікс *-ся*: неологізм «писати-ся» (якби не псував милозвучність української мови) вдало міг би передати процес, що відбувається з «Я» героя-оповідача у тексті, художній простір якого визначений письмом.

Ще одна інтенція, що міститься в виразі «письмо про Себе», пов'язана з ідеєю про те, що герой, який виступає в амплу *homo scribens* є «Я», яке сумнівається. Метафора П. Рікера, вжита для пояснення цього образу, досить влучно передає його статус: зняте з якоря «Я» стає безособовим. Формула «письмо про Себе» не містить вказівки на визначення суб'єкта письма – і це принципово. Як зазначає Рікер, «*себе* «*se*» позначає зворотність усіх особових займенників, і навіть безособових, таких як «кожний», «хто-небудь», «він»[там само]. Суб'єкт письма на відміну від героя не має статі, наприклад, ідентичність створювана письмом пов'язана з особливим образом тіла, що також вимагає детального дослідження. Безособовість формули «письмо про Себе» дозволяє застосувати експліковані в одному тексті параметри письма для пояснення іншого з метою розкриття ролі письма в формуванні художнього простору та процесі конструювання суб'єкта, і гендерне питання при цьому виступає не каменем спотикання, а допомагає в уточненні істотних моментів.

Формулу «*écriture de soi*» частіше використовують у психоаналітичних студіях. Психолог, психоаналітик та професор психопатології університету Париж-13, Жан-Франсуа Чантаретто, очолив групу над дослідженням «Особистісної літератури та психоаналізу», результатом роботи якої стала

праця, присвячена письму про *Себе* і нарцисизму. Статті, вміщені у цей збірник, засвідчують парадокс письма, суть якого полягає у перетворенні інтимного «Я» на безособове, навіть невловиме. Ще одним успіхом групи дослідників під керівництвом Ж.-Ф. Чіантаретто стала праця «Автобіографія, щоденник і психоаналіз» [15], що побачила світ у 2005 році. У ній експліковано взаємообмін літератури, в якій представлено особистісне письмо, та психоаналізу. Психоаналітичний код також вносить уточнення у потрактування конотативного аспекту концепту «*Себе*» в понятті «письмо про *Себе* фікційного суб'єкта». З психоаналітичної точки зору концепт «*moi*» тлумачиться як частинка особистості, що проявляється в контакті з зовнішнім світом, працює на творення сфери свідомого. «*Self*» є найбільш творчою частиною особистості, яка більше, ніж «*moi*», пов'язана з впевненістю у собі. Тобто, «*moi*» не належить апіорі до сфери свідомого, але скеровується на його творення. Проекція цього коду на матеріал французького роману, художній простір якого визначений роботою письма героя-оповідача, дозволяє конкретизувати чергові вихідні положення цього дослідження. Письмо про *Себе* є мовленнєвим повідомленням, що реалізує автокомунікацію суб'єкта лише за умови спрямованості його назовні (до зовнішнього Іншого, невідомого гіпотетичного адресанта тощо). Структуруючись як несвідоме мова в письмі упорядковує хаос внутрішнього світу суб'єкта та проявляє його образ. «*Soi*» розвивається протягом усього життя, тісно пов'язане з культурою, суспільними цінностями. «Письмо про *Себе*» в розумінні «*écriture de soi*» завжди імпліцитно включає в себе певну форму «виходу назовні» («*coming-out*»)[16]. У працях, присвячених дослідженням Лакана «*moi*» завжди перекладається як «власне Я суб'єкта»[3]. Психоаналіз переконує, що «Я» (*je*) відображене в мові (письмі) нетотожне власному «Я» суб'єкта. Письмо як шлях до самопізнання пов'язане з переходом «Я» (*moi*) на місце того, де раніше перебувало несвідоме. Саме «*moi*» вступає в дію у процесі деконструкції суб'єкта [10]. Психоаналітичний код «письма про *Себе*» дозволяє вивести на поверхню ідею того, що робота письма (процес створення історії разом з написаною історією) виконують функцію деконструкції суб'єкта у розумінні – виявляють «Я» героя, яке він не усвідомлював. Саме тому не важливою є тематика письмового повідомлення, навіть більше – якраз тематична поліваріативність текстів, в яких представлено письмо про *Себе* героя, спонукає аналіз поетичального ландшафту письма як перевідкриття «Я» фікційного суб'єкта.

П. Рікер називає «Я» (*moi*) егоїстичним, воно мусить відступити в тінь, щоб народилося «Я» (*soi*) як продукт читання [6, С. 73]. На його думку, існує значна еквівалентність між рефлексією та терміном «Я» (*soi*). Останнє як рефлексивне «Я» не може бути виведене в назву дослідження письма

фікційного суб'єкта, оскільки протягом розгортання роботи письма має місце «Я» мерехтливе, нестабільне. Рефлексія корелює з роботою читання, що входить у письмо в дуже цікавій – знову ж таки – метафоричній формі, спонукаючи дослідження принципу кільця мебіуса на позначення зв'язку між письмом як творчістю і читанням як пізнанням.

Порівняння існуючих формул у французькому літературознавстві на позначення особистісного письма скеровує повернення до поняття «*écriture du moi*» та спонукає уточнення тих синтагматичних відношень, що повинні передаватися при перекладі на українську мову. Стає очевидним, що дослівний переклад «*écriture du moi*» як «письмо від мене» не лише не відповідає нормам української мови, а й несе семантичний відтінок особового займенника, тобто означає того, хто пише, чого потрібно уникнути в аналізі феномену особистісного письма. «Я», що береться за роботу письма та скеровує її на себе, не може постулюватися як відомий (означений) образ, адже письмо корелює саме з процесом пошуку суб'єкта себе. У цій інтенції досвід реальних людей та фікційних суб'єктів підкреслює свою спільність. «Я повинен написати історію свого життя; можливо, коли вона буде написана, я нарешті дізнаюсь, яким я був, – веселий чи сумний, розумний чи дурний, хоробрий чи боягуз, і, головне, щасливий чи нещасний <...>» [8, С.8]. Слова Анрі Брюлара, написані в 1833 році, повторить на новий лад Антуан Рокантен в повісті Сартра, що датується 1935 роком. Пояснення відмінностей у семантичному полі двох виразів «*écriture du moi*» і «*écriture de soi*» розгортається на перетині літературознавства, лінгвістики та філософії. Розрізнення між ними лежить у площині суб'єкт/об'єктних відносин, у тому місці, де питання наміру роботи письма стає головним. Письмо априорі не може бути позбавленим цільової спрямованості, інше питання – вона не завжди є усвідомленою суб'єктом.

Поняття «письмо про Себе» з лінгвістичної точки зору повинно відповідати французькому «*écriture de soi*», але дослідження з літературознавства, що має справу з художніми текстами, отримало в заяві Р. Барта («Література працює ніби в пустотах, що існують в тілі науки»; «Будучи істинно енциклопедичною, література ... втягує усі знання в свого роду круговерть, вона не віддає перевагу жодному з них, жодне не фетишизує» [1, С.552.]) індульгенцію на використання знання різних галузей у дещо переломленому у відповідності до матеріалу художнього простору вигляді. Тож поняття «письмо про Себе» в українській мові не є калькою конкретної формули французького літературознавства, його синтагматика повинна розглядатися з урахуванням лінгвістичного коду французької та української мов і на перетині семантичних полів різних варіантів термінів на позначення особистісного письма. Акцентована зворотність, що передається займенником «Себе», проєктується

від французького «soi». Егоїстичність займенника «moi», на якій наголошував П. Рікер, вказує, що у цей концепт вписано конотативне значення надмірної уваги до себе. Разом з тим, незалежність займенника «moi» у французькій мові допомагає підкреслити багатолічність «Я» у просторі письма.

Діалектика між «Я» (soi) та «Я» (moi) має свою специфіку в кожному окремому творі, художній простір якого визначений письмом героя.

На основі матеріалів французького літературознавчого сайту *fabula.org* можна стверджувати про більшу поширеність формули «*écriture du moi*». Варто зауважити, що у назву головної праці з проблематики письма про *Себе* Жоржа Гюсдорфа введено поняття *écriture du moi* («*Les écritures du moi*»). Відштовхуючись від апорії Рікера, варто також зауважити, що *moi* є «Я» емпіричним, на відміну від *je* як «Я» трансцендентального. Тож у дослідженні, що розгортає аналіз письма фікційного суб'єкта як виміру його самопізнання, доцільно використовувати «Я» у розумінні *moi*.

Ще один синтагматичний нюанс, пов'язаний з труднощами перекладу, стосується прийменника в французькій мові «de» (*de soi, du moi*), в українській мові «про», який на французьку мав би перекладатися як «sur» (формула «*écritures sur soi*» згадується в позалітературних колах, частіше у формі запитання на французьких сайтах з питань освіти та психології). З огляду на непоширеність виразу «письмо від себе» в французьких літературознавчих студіях не доречним виявляється і включення його до лексики українського літературознавства, поготів тому, що прийменник «від» знову ж таки повертає до особи автора письма, про проблематичність якої уже зазначалося. Прийменник «про» не стає рятівним виходом з ситуації, оскільки в українській мові передбачає звернення до теми повідомлення (дискурсу), що в синтагматиці поняття «письмо про *Себе*» також потребує уточнення. Концепт «*Себе*» (в розумінні відношень між *je, moi, soi* та динамікою «Я» суб'єкта) в художньому творі, що представляє письмо героя-оповідача, виступає не означником, а позначуванним. Іншими словами – формула «письмо про *Себе*» позбавлена референції, оскільки має своїм завданням одразу (омінаючи конкретику теми твору як означника) акцентувати увагу на глибинному, внутрішньому, якщо дотримуватися позиції, що наближення до сутнісного пов'язане із зануренням. Важливою інтенцією, що міститься у дефініції «письмо про *Себе* фікційного суб'єкта», є таким чином єдність поверхні (ландшафту письма) та глибини (місця трансформації «Я» фікційного суб'єкта), що формує горизонт дослідження.

Експліковані семантичні нюанси при порівнянні різних формул (*écriture du moi, écritures de soi, écriture de soi-même, écriture du “je”*) вказують на

конототивне значення поняття «письмо про *Себе*». Займенник у цій формулі зберігає пустоту терміну «Я», «котрий, на відміну від родових виразів, що зберігають той же сенс у різних вживаннях, щоразу позначає іншу особу, при кожному новому вживанні» [7, С.63], на основі цього запозичення термін «*Себе*» в формулі «письмо про *Себе*», виступає як блукаючий термін (за словами Рікера), позицією, стосовно якої фікційні суб'єкти цілого корпусу творів міняють один одного та у комплексі покликані вказати на сутнісні особливості «Я» в просторі письма.

Французький роман, оповідь в якому представлена письмом героя, утверджує думку про те, що письмо про *Себе* починається як *écriture du moi* (не зважаючи на можливі переконання суб'єкта у розумінні свого образу, сенсу пройденого життєвого шляху), розгортається з мерехтливими проявами *écriture de soi*, і має своїм проєктом *écriture de soi-même*, реалізація якого стає можливою завдяки ряду параметрів (діалогічності, структури, метафорики тощо).

Обґрунтоване поняття включає в себе концепт суб'єкта, пояснений В. Декомбом на основі трактату про структурний синтаксис Люсьєна Теньєра, з якого виходив і А.-Ж. Греймас в своїй теорії актантів. У Греймаса: «суб'єкт» є функцією оповіді, що об'єднує усі атрибути та дії головного героя на шляху до досягнення його цілі. Суб'єкт в моделі Греймаса визначається в кінці шляху у відповідності до пошуків об'єкта. Формула «письмо про *Себе* фікційного суб'єкта» не вказує безпосередньо на об'єкт, як це могла б робити формула «епістолярій / щоденник/ записки /тощо фікційного суб'єкта». Функція об'єкта в понятті «письмо» поступається місцем процесуальності. «Письмо» в дефініції «письмо про *Себе* фікційного суб'єкта» використовується як іменник, що позначає процес, розгортання дії, має на увазі дієслово «писати», перехідність/неперехідність якого в площині письма про *Себе* фікційного суб'єкта утворює цікаве проблематичне поле. Письмо про *Себе* як естетична робота та пацієнс є доповненням суб'єкта, що дозволяє наблизитися до розуміння шляхів самоусвідомлення. Письмо виступає важливим елементом егології (я-доктрини), «предмет якої – пояснити, *звідки я знаю, що я є я*» [2, С.130].

Поняття «письмо про *Себе*» зазнає уточнення у разі застосування його до літературознавчої системи координат, поготів – до художнього простору роману. Ядерними смислами у визначенні письма про *Себе* є акцент на суб'єктивній стороні письма як роботи та як твору (історії, що продукується цією роботою). Стосовно художнього простору роману, в якому фікційність виступає однією з онтологічних координат, письмо про *Себе* логічно розглядати в межах дієгезису. Отже, письмо про *Себе* фікційного суб'єкта – це художній феномен, природу якого визначає мовна тканина оповіді, створена

роботою письма інтрадієгетичного наратора. Таке визначення дозволяє акцентувати фігуру героя-оповідача як фікційного homo scribens.

Розгляд процесуальності письма, продукованого літературним персонажем, що не дорівнює реальній людині, покликаний розширити асоціативні поля метафор письма, тим самим додати нові думки в дискурс про письмо як соціокультурний феномен та в дискурс про письмо як шлях конструювання самоідентичності того, хто пише.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 616 с.
2. Декомб В. Дополнение к субъекту: Исследование феномена действия от собственного лица. – М.:Новое литературное обозрение, 2011. – 576 с.
3. Дьяков А. Жак Лакан. Фигура философа. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2010. – 560 с.
4. Гинзбург Л. О психологической прозе. – Л.: Худож. Литр-ра, 1977. – 412 с.
5. Малішевська І. Трансформація жанру біографії/автобіографії у прозі Франсуази Малле-Жоріс : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04 / І. П. Малішевська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 20 с.
6. Рікер П. Інтелектуальна автобіографія. Любов і справедливість. – К.: Дух і літера, 2002. – 114 с.
7. Рікер П. Сам як інший. – К.: Дух і літера, 2000. – 458 с.
8. Стендаль. Життя Анрі Брюлара. // Стендаль. Собрание починений в 12 томах. – Т. 12. – М.: «Правда», 1978. – 430 с.
9. Урбан А. Автодокументальна проза // Звезда. – 1970. – №10. – С. 193-204.
10. Clement C. Le moi et la deconstruction du sujet / Moi . – Encyclopedia Universalis. – P., 1972. – P. 172–175.
11. Dufief-Sanchez V. Le roman personnel : un avatar paradoxal du roman picaresque dans la France littéraire du XIXe siècle // <http://revuesshs.u-bourgogne.fr/filiations/document.php?id=490#ftn1>
12. Їcriture de soi et narcissisme. – Toulouse: Éditions érès, 2002. – 144 с.
13. Hazan I. La création d'un nouveau genre hybride des écritures du Moi // Hazan Isabelle. Simone de Beauvoir, Мйmorialiste // <http://www.winimage.com/beauvoir/default.htm>
14. Rioul R. Le désir d'autobiographie // <http://autobiographie.sitapa.org/doc/confRioul.pdf>
15. Roche A., Clancier A., Chiantaretto J.-F. Autobiographie, journal intime et psychanalyse. – P., Anthropos/Economica, 2005. – 337 p.

16. Simonet M., Einhorn J. L'écriture de soi // Le Magazine Littéraire. – № 530. – 2013, Avriile. – P.44-46.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2014

Павленко Ю., доцент,
КНЛУ

ГЕРОЙ С ПЕРОМ В РУКЕ: КАЗУС ЛИТЕРАТУРНОЙ ТЕОРИИ

В статье представлено обоснование термина «письмо о Себе фикционального субъекта», который дает возможность подчеркнуть особенности художественного произведения, пространство которого определено работой письма героя. Исследование представляет литературоведческий, лингвистический и философский коды предложенного понятия. «Письмо о Себе» в украинском языке не является калькой конкретной формулы французского литературоведения, его синтагматика рассматривается с учетом лингвистического кода французского и украинского языков, а также на пересечении семантических полей различных вариантов терминов для обозначения личностного письма.

Ключевые слова: письмо о Себе, фикциональный субъект, автобиография, французский роман.

Pavlenko Y., lecturer,
Kyiv National Linguistic University

THE HERO WITH A PEN IN THE HAND: THE INCIDENT OF LITERARY THEORY

The following article offers an interpretation of the term «the fictional subject's self-writing» and therefore allows to reveal the peculiarities of the fiction which space is determined by the character's work of writing. The research presents literary, linguistic and philosophic codes of the notion. In Ukrainian the notion of «self-writing» is not a loan translation of a concrete formula from the French study of literature; its syntagmatics is examined both in tight connections with linguistic codes of the French and the Ukrainian languages and on the crossing of semantic fields that different notions marking «self-writing» create.

Key words: self-writing, fictional subject, autobiography, French novel.